

Kirjan merkitys puntarissa

Mikko Lehtonen:
POST SCRIPTUM
Kirja medioitumisen aikakaudella.

Tampere: Vastapaino 2001. 224 s.

Miksi painettu sana on kulttuurista niin arvostettua, että sen katoamisesta ollaan toistuvasti huolissaan? Onko kirjoissa erityistä vastarinnan viettelyä? Mikä on digitaalisen tenho?

Mikko Lehtonen tarttuu *Post Scriptumissaan* monipuolisesti kirjallisuutta, kirjoja ja kustantamista koskeviin kysymyksiin ja purkaa lukemisen ja kirjoittamisen itsensänselvyyttä "korkeakulttuurin" merkinä. Vaikka eriateisia painetun sanan uhkia diagnostisoidaan, vähän väliä, voi kirja Lehtosen mukaan mediumina edelleen erinomaisen hyvin. Vaikka *Suomen kirjallisuus* -tyyppiset yliopistolaiset oppiaineet ovat olleet omiaan luomaan mielikuvaa yhtenäisestä ja pysyvistä kirjallisuudesta, ei kirjallista yhtenäiskulttuuria Suomessa ole ollut olemassakaan. Lehtonen kirjoittaa, että 1920–1960 -lukujen välillä elettiin porvarillisessa ja vasemmistolaisessa leireissä, ja sittemmin kansallista yhtenäisyyttä muovattiin television varaan.

Kun muiden mediatuotteiden luonnetta sosiaalisina käytänteinä on pohdittu vuosia, kestävä aikansa, ennen kuin tällaisia käsitteitä tuodaan lähellekään kirjajhylyä – ainakaan suomeksi. Onneksi – ja vihdoin – Lehtonen tarkastelee painettua sanaa mm. moraalitekniologiana ja minätekniikkana, subjektiviteetin keskeisenä rakennusaineena sekä pohtii painetun sanan, tiedon ja vallan suhteita.

Lukemisen luvatussa maassa kirjoilla on nähty yhteys ennen kaikkea kasvuun, työnteeseen, aktiivisuuteen, kansalaisuuteen ja virkistymiseen – ei esimerkiksi mielihyvään ja joutilaisuuteen. Lukemista on pidetty myös merkittävänä itsehillinnän mittarina. Lehtonen muistuttaa kuitenkin, että lukeminen ei tee autuaaksi; lukeminen ei ole estänyt sotia, luonnonkatastrofeja eikä itsetuhoista

käyttäytymistä (viimeksi mainittua on jopa saattanut lisätä).

Lehtonen analysoi kirjakulttuurin muutoksia medioitumisen aikakaudella pitkälti intermediaalisuuden ja multimodaalisuuden käsitteiden avulla. Ne näyttävät usein raahaavan mukanaan puhetta hybridimuodoista, matalan ja korkean raja-aidoista ja muista geneerisistä harhoista. Monentumuksesta ja hajaantumuksesta kirjoitetaan luonnontieteen termin, vaikka toisaalta vakuutetaan, että aiempien tieteen ihanteiden mukainen luokittelu ja viipalointi ei pidäkään paikkaansa. Miksi siis toistaa niitä? Sitä paitsi (maskuliininen) luonnontieteellinen puhe tapa on tarttuvaa: Lehtonen kirjoittaa, paitsi hybridigenreistä myös *ristsiitoksista*, yksityisen *tunkeutumisesta* julkisuuteen jne.

Post Scriptum on monipuolinen kirjakulttuuria valottava teos, jonka lukeminen ei varmaankaan miellytä kaikkia. Kaiken edellä mainitun lisäksi se tarkastelee esimerkiksi äidinkielen opetusta sosiaalisten subjektien tuotantona. Lehtonen erittelee myös kirjan materiaalista historiaa savitauluista alkaen, mikä lisännee teoksen käyttöarvoa yliopistollisena oppikirjana. Lisäksi siinä on hauskan henkilökohtainen esipuhe: siinä Lehtonen tunnustautuu pinttyneeksi lukutoukaksi, jonka kirjaneektiio on alkanut jo viisivuotiaana.

Pohtimatta *Post Scriptumissa* jää, ihme kyllä, kirjakulttuurin sukupuolittuneisuus. Kenellä ylipäänsä on ollut mahdollisuus osallistua näihin sosiaalisiin käytänteisiin? Kenelle hajaantuminen on aukonut ovia? Onko "tunnustuksellisuus" pelkästään kaupallista? Ja siitä, onko Hotakaisen Klassikko (1997) *ensimmäinen suomalainen kirjallisuuden medioitumista käsittelevä romaani*, kuten Lehtonen kirjoittaa, voi vääntää kättä; ensimmäisten etsinnän mielekkyydestä ylipäänsä, mutta myös suhteessa jo 1975 ilmestyneeseen Eila Pennasen *Naisen kunniaan*.

SANNA KIVIMÄKI

Representaatioiden politiikat

Richard Dyer:
ÄLÄ KATSO
Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa.

Toimittanut Martti Lahti.

Tampere: Vastapaino 2002. 266 s.

Richard Dyer on brittiläinen Warwickin yliopistossa toimiva elokuvantutkija, jonka kirjoitukset ovat viimeisten parinkymmenen vuoden aikana antaneet paljon myös muiden medioiden kuin elokuvan parissa työskenteleville. Martti Lahden toimittamaan suomenoskokoelmaan on koottu artikkeleita 1970-luvun lopulta 1990-luvun lopulle. Kirja antaa hyvän kuvan Dyerin tutkimuksen pääteemoista.

Kokoelman alkuun on valittu kaksi suhteellisen yleisiä teemoja – viihdettä ja stereotyyppöitä – käsittelevää tekstiä, jotka toimivat eräänlaisena johdantona muiden artikkelien tapaustutkimuksille. Muita artikkeleita yhdistävä teema on seksuaalisuus. Homopornoa käsittelevässä artikkelissa Dyer kysyy, minkälaista tietoa ruumiista ja seksuaalisuudesta porno tuottaa ja voisiko se toimia perinteisen maskuliinisuuden vahvistamisen sijaan myös halun uudelleenkouluttamisen välineenä. Metodologinen artikkeli homoelokuvan tutkimuksesta hahmottelee mallia, joka mahdollistaa elokuvantekijöiden homoseksuaalisuuden huomioimisen ilman epähistoriallista essentialismia ja ohjaajajäykkyyden nostamista teoksen merkitysten lähteeksi. Kokoelman loppupuolella artikkeleissa analysoidaan valokuvien representaatioita erilaisissa elokuvissa. Teemaan johdattelee Marilyn Monroen tähtikuvaa käsittelevä artikkeli, jossa sekä seksuaalisuus että rotu ovat keskeisiä käsitteitä.

Kokoelman teksteistä on myöhemmässä tutkimuksessa ehkä eniten lainattu artikkeleita "Viihde ja utopia", "Älä katso" ja "Valkoisen". Artikkelit ilmentävät hyvin Dyerin tutkijanlaatua. Kaikissa kolmessa katsotaan uudella tavalla kohdetta, jonka merkitykset hel-

posti vaikuttavat itsestään selviltä. Nämä artikkelit ovat myös olleet mukana tuomassa tutkimuskusteluun uusia teemoja. "Viihde ja utopia" hahmottelee mahdollisia tapoja tarttua kysymykseen siitä, miten viihde oikeastaan viihdyttää. "Älä katso" ja "Valkoinen" ottavat tarkastelun kohteeksi kaksi ihmisyden "näkömätöntä" normia, maskuliinisuuden ja valkoisuuden.

"Viihde ja utopia" -artikkelissa (alk. 1977) Dyer esittää, että viihteen vetoavuus perustuu utopistisuuteen. Elokuvien esittämää maailmaa ei kuitenkaan tule tulkita kirjaimelliseksi utopian, ihanteellisen maailman kuvaukseksi. Ihanneyhteiskunnan rakenteen sijaan viihde kuvaa sitä, miltä utopia tuntuisi. Dyer kiinnittääkin analysissään erityistä huomiota ns. ei-representationaalisiiin merkkeihin kuten väriin, liikkeeseen ja kuvaukseen, joilla on keskeinen tehtävä utopistisen sensibiliateetin rakentumisessa. Viihteen kategoriat energia, yltäkylläisyys, intensiteetti, läpinäkyvyys ja yhteisöllisyys toimivat, koska ne tarjoavat ratkaisuja konkreettisiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin kuten varallisuuden epätasaiseen jakautumiseen ja työn uuvuttavuuteen. Dyer muistuttaa kuitenkin, että kapitalistinen viihdeteollisuus määrittää, mitkä ongelmat nostetaan työstämisen arvoisiksi ja minkälaisia ihanteita esitetään niiden ratkaisuksi. Lähestymistavan etu onkin siinä, että se ei etsi viihteen merkityksiä yksioikeisesti suoraan yhteiskunnallisesta kontekstista, mutta ei myöskään ohita viihteen poliittisuutta.

"Älä katso" (alk. 1982) sijoittuu sukupuolen representaatioiden tutkimuksen historiassa tilanteeseen, jossa mieskin alettiin nähdä sukupuolena. Feministitutkijat olivat kiinnittäneet huomiota katseen sukupuolittuneeseen valtaan ja siihen, miten nainen on tyypillisesti ollut katsottavan asemassa ja katsojan positio on varattu miehelle. Dyer analysoi tätä konventiota rikkovia kuvia, joissa mies onkin esitetty seksuaalisena spektaakkelina naiskatsetta varten. Dyer esittää, että sukupuolten katsoja-katsottava -asemien rikkomisen aiheuttaa epävakaut-

ta, jota kuvissa pyritään torjumaan erilaisin keinoin. Malli esimerkiksi kieltäytyy katsomasta kameraan ja kääntää katseensa ylevästi kaukaisuuteen ilmentäen riippumattomuutta ja henkistyneisyyttä. Katsottavana oleminen ongelmallisuutta pyritään vähentämään myös korostamalla miehen aktiivisuutta. Dyer kehittää tämän teeman analyysiä eteenpäin rodun näkökulmasta artikkelissaan viihde-elokuvien valkoisista muskeli-lankareista. Tarzanin, Rambon ja italialaisten peplum-elokuvien kaltaisia spektaakkeleita jäsentää hänen mukaansa imperialistinen logiikka, jossa valkoisen kehon ylivertauisuus oikeuttaa kolonialistin valta-aseman. Sekä ruumiin että siirtomaiden esitetään olevan yhtä lailla hallinnan tarpeessa.

Kun Dyer alkoi tutkia valkoisuuden representaatioita 1980-luvun loppupuolella, aiheesta oli kirjoitettu vasta vähän. Niinpä artikkelissa "Valkoinen" (alk. 1988) on vahva metodologinen painotus. Ongelmana on, miten valkoisuutta voi tutkia – eihän se näytä olevan mitään. Dyerin keskeinen argumentti kuuluu, että valkoisuuden valta perustuu keskeisesti juuri sen kykyyn kätkeä oma erityisluonteensa ja tehdä itsestään näkömätön normi. Yksi tapa päästä käsiksi valkoisuuden erityisyyteen on analysoida sitä tilanteissa, joissa se asettuu kontaktiin etnisen "toiseuden" kanssa ja tulee siten näkyväksi. Eri lajityyppisiä edustavia esimerkkielokuvia yhdistää valkoisuuden kytkeminen järjestykseen, rationaalisuuteen ja jäykkyyteen, siinä missä mustiin liitetään ruumis, tunteet ja elämä. Marilyn Monroeta käsittelevässä artikkelissa valkoisuutta analysoidaan puolestaan "sellaisenaan", ilman muiden rotujen muodostamaa vertailukohtaa. Marilyn Monroen edustamassa *Playboy*-tyypissä haluttavuudessa valkoisuus oli keskeinen osatekijä. Blondius on valkoisuuden äärimmäinen merkki ja toimi takeena Marilynin rodullisesta yksiselitteisyydestä. Kristillisessä pimeyden ja valon symboliikassa tummuus on yhdistetty miehiseen seksuaalisuuteen ja vaaleus naisen haluttavuuteen ja niinpä Marilynin kaltainen blondi edustaa ihanteellista, turvallista

ja valkoista naisellista seksuaalisuutta.

Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa sisältää hyödyllisiä perustekstejä kaikille representaatioiden ja merkitysten tutkimuksesta kiinnostuneille ja sopii mainosti kurssikirjaksi monenlaisiin mediatutkimuksen opintokokonaisuuksiin. Tulkinnot ovat oivaltavia ja tarjoavat hyviä esimerkkejä siitä, miten analysoida kuvia ja elokuvia. Vaikka artikkelit ovat peräisin pitkältä aikaväliltä, kokonaisuus toimii, koska se on temaattisesti yhtenäinen ja vanhemmatkin tekstit ovat säilyttäneet hyvin ajankohtaisuutensa. Dyerin miellyttävimpiä ilmeitä tutkijana on selkeä ja ilmeikäs kirjoitustyyli. Analyysien ja tulkintojen takana on vankka teoriapohja, mutta tekstejä ei kuormiteta vaikeaselkoisella jargonilla. Niinpä Dyerin tekstit ovat helposti esimerkiksi aloittelevien opiskelijoiden saatavilla. Suomennoksessa helppolukuisuus on säilynyt enimmäkseen oikein hyvin ja kuvitus havainnollistaa mainiosti analyysejä. Kirjan kokomusta kansi puolestaan on mukavan monitulkintainen ja resonoi hyvin teoksen teemojen kanssa.

MARI PAJALA